

דברי רבי - שורש גילוי תושב"ע נמצא כבר בסיני

אבל רבי אומר כי התורה נתנה בכתב הזה (=אשורי) לישראל, רק כאשר חטאו ויצאו מן הסדר הראוי, גם הכתב בטל מהם, ונשתנה הכתב שלהם (ועזרא השיב את הכתב האשורי שהיה). כי אין ספק שהכתב מתייחס (=תואם) לכל אומה. שכל אומה יש לה כתב מיוחד, ואין כל האומות משתמשים בכתב אחד, כי הכתב מתייחס לכל אומה ואומה. וכתב אשורי הזה שהוא מאושר באותיות, מתייחס לאומה הקדושה. ולפיכך כאשר חטאו, ולא היה להם מעלתם אשר היה להם קודם, נשתנה הכתב, וניטל מהם. וכיון שחזרו, החזיר להם הכתב. והבן למה נשתנה הכתב, ולא הלשון, כי הכתב יש לו מדרגה יותר מן הלשון, שהוא (=הלשון) לאדם, ולכך נשתנה הכתב שלהם⁷⁷³.

הערות - ילמד ענוים דרכו

773 לעומת רבי יוסי שמתאר את הסדר שהיה בפועל בכלל האומה, דברי רבי מתארים את מדרגת התורה שניתנה בכוח. שני הצדדים באים לידי ביטוי במנחות כט,ב: "אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תלין תלין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים. תשש כחו. כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מגין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתישבה דעתו". היינו שבפועל לא היו ישראל במדרגה ראויה בסיני לעלות למדרגת תורה שבעל פה, ולדרוש תלמי תלים של הלכות. אולם האפשרות לדרוש והכלים לדרישה ואופן הדרישה - הכל כבר ניתן בסיני. וכבר אמרנו שבתורה קיים הסדר של כל התקופות העתידיות, אלא שבפועל הדברים מופיעים בעת הראוי להם. וזהו שרבי יוסי תיאר את המציאות בפועל, ובפועל לאומה התגלתה התורה תחילה בכתב עברי ואחר כך אשורי, ואילו רבי תיאר את הנתינה בכוח, שכבר בסיני ניתנה התורה בכתב אשורי. ובאמת עצם זה שכבר כתוב בתורה "את משנה התורה הזאת" הרי שכבר בתורת משה נמסר כל מה שעתידי להשתנות. ובהמשך יבואר שהלוחות לכו"ע ניתנו בכתב אשורי.

חילוק נוסף בין רבי יוסי לרבי, שרבי יוסי מדבר על כלל העם ואילו רבי מדבר על יחידים. שהרי גם בבית ראשון היתה יכולת לסנהדרין לדרוש בתורה, ואיך דרשו ללא תגין? אלא שכמו שהלוחות היו כתובים לכו"ע בכתב אשורי כדלקמן, כך גם ספר התורה שבעזרה היה כתוב בכתב אשורי עם תגין. וכן כתב החת"ס (דרשות א קא,ג): "מימי משה ואילך היתה תורה שבע"פ מסורה לכל חכמי הדור, והם לימדו לתלמידיהם ותלמידיהם לתלמידיהם. ואז לא היו רשאים העם להשתמש בכתב אשורית של הספר תורה של העזרה (כי בכתב זה האשורי ניתן לדרוש הלכות ולשמר זיכרון ההלכות), רק בכתב ליבונאה (שא"א לדרוש ממנו). וכשהתחיל... אז הותרה ע"י עזרא הסופר שישתמשו כלל ישראל בכתב אשורית שבו נתנה התורה, שמעצם הכתב יש לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות (מנחות כט,ב), ומזה היו לומדים סימנים ורמזים לתורה שבעל פה".

אם כן, ר"י מדבר מה היה בעם - שניתן לישראל בכתב עברי ואחר כך שונה לאשורי, ורבי מדבר על ספר תורה של החכמים - שהיה להם האשורי במקדש, ובחורבן נגנו ולא היה להם ואחר כך עזרא החזירו בכך שהתיר לכתוב אשורית בכל העם. לפי זה נבין את דברי רבי שהכתב האשורי נהפך להם לרועץ כשחטאו, דהיינו שכיוון שהיה רק ספר אחד בעזרה לסנהדרין שכתוב אשורית, כשחטאו ונחרב הבית ונגנו ספר תורה זה - לא היה עוד ספר תורה אשורי בעם (עיין יומא לח,א שהרבה חכמות שהיו אצל משפחות מצומצמות אבדו בגלות, ועיין בזה בכוזרי ד,ל-לא), כי רק ספר התורה

מסלול 1: יום ג לפרשת משפטים
מסלול 2: יום ה לפרשת יתרו

דברי רשב"א - כנסת ישראל תמיד דבוקה במדרגה העליונה בפועל

ורבי שמעון (בן אלעזר) אומר: "כתב זה לא נשתנה כלל, שנאמר (שמות כז, י): 'ווי העמודים'". פירוש, מאחר שקרא הכתוב היתדות "וויים", מפני שעשוים כו"ו, דאם לא כן למה נקראו בלשון "וויים", אלא מפני שהיה היתד התחוב בעמוד עשוי כמו וי"ו. וכמו שלא נשתנה שם עמוד, שלא נקרא בשם אחר מעולם, כך לא נשתנו היתדות, שיקראו בשם אחר. ואם היה שינוי אל הכתב, שלא היה צורת וי"ו בכתב, אם כן לא היה נקרא שם היתד וי"ו, כיון שלא היה להם כתב הזה. ולכך מוכרח שלא נשתנה כתב שלהם⁷⁷⁴.

הרי לפי דברי הכל אין כאן שינוי כלל, כי איך חס ושלום יעלה על הדעת שיש שינוי למצוות התורה? שאפילו היו"ד מן "שריי" אין לה ביטול עולמית, כל שכן ש[לא] יהיה שום שינוי במצווה אחת, או בדקדוק אחד מן התורה.

הערות - ילמד ענוים דרכו

שהיה בעזרה היה מותר שיכתב אשורית ואין עזרה! ונהפך לרועץ! עד שבא עזרא והעביר את הכתב האשורי לכל ישראל.

לפי זה נבין את הקשר בין "נתינת התורה" לבין שינוי הכתב. עזרא שינה את הכתב בספר התורה של כל ישראל ובוה "נותן להם תורה" - היינו לדרוש בעצמם בתורה! בכך ניתן לתרץ את הסתירה בין רש"י לדברים כט, ג (בביאור הפסוק בדברים לא, ט) שאומר שמשך כתב רק ספר אחד ונתנו לשבט לוי, ובין הרמב"ם בהקדמה למשנה שכתב שמשך כתב י"ג ספרי תורה, אחד לכל שבט: לשבטים כתב בכתב עברי שאי אפשר לדרוש, ואילו לבני לוי שאמונים על תושב"ע כתב ספר י"ג בכתב אשורי שיכולים לדרוש. ועל זה טענו ישראל: "מה אתה משליט בני שבטך עליה?". ועזרא בא והרחיב את דרישת התורה לכל העם (עיינן בהרחבה במשך חכמה לדברים לא, ט).

מעתה נבין יותר אם המעבר של העם מעברי לאשורי היה עלייה או ירידה. מצד אחד הגלות היא שחייבה את פיזור הכתב האשורי בעם, כדי שהתורה לא תשתכח בגלות, וכמו שרבי כתב גם את התושב"ע. ויש בזה סיכון גדול שההיררכיה ההלכתית עלולה להישבר, וגם תעשה התורה כמה תורות, וגם יהיו תלמידים שאינם הגונים שישתמשו בכך לגלות פנים בתורה שלא כהלכה כפי שהיה בימי בית שני. אך מצד שני העם התחבר יותר לתורה והתעלה ממנה. הרי שבטווח הקצר המעבר נבע מירידה ויצר ירידה, אבל בטווח הארוך זו היתה עלייה לאומה.

774 רשב"א רומז לנקודה באומה שאין בה שינוי כלל: "כולך יפה רעייתי ומום אין בך". המהר"ל לא מרחיב לבאר נקודה זו. ועיינן ברמב"ן לדברים ט, ה עה"פ: "לא בצדקתך אתה בא לרשת את הארץ": "ויש על השואל לשאול, שהרי אמר 'כי מאהבת ה' אתכם', והנה הם אהובים למעלה, וה' לא יאהב רק את הטובים, כי רשע ואוהב חמס שנאה נפשו, אם כן גם בצדקתם ירשו ארץ? והתשובה, כי שם ידבר עם ישראל בכללם, וכאן יוכיח הדור ההוא שהיו ממרים את ה' מיום היותם במדבר". היינו שכנסת ישראל בכללה הכוללת את כל הדורות - מופיעות בה בפועל כל המדרגות העתידיות להתגלות בכלל הדורות, ובה אין מום ולא שינוי כלל. ועל בחינה זו ניתן לומר שהתורה שניתנה לישראל לעולם היתה בכתב אשורי ונשארה בכתב אשורי ללא כל שינוי.

כתב הלוחות והכתב שראה משה ברקיע - היו באשורית לכולי עלמא

ולפי דברי הכל הכתב שבלוחות הוא כתב אשורית. שכבר אמרנו כי לא נחלקו אלא בכתב של ישראל⁷⁷⁵, מפני שבכתב של ישראל ראוי שיהיה עברי מן הטעם אשר אמרנו. אבל כתב הקדוש ברוך הוא, שכתב הלוחות, שנאמר (שמות לד, א): "וַיִּכְתְּבֵתִי עַל הַלְּחָת וְגו'" , אין ספק שהיה הכתב בכתב משובח⁷⁷⁶. שכן היה גם כן (ה) כתב שכתב המלאך - שלא היו יכולים לקרותו - כתב אשורי (דניאל פרק ה). ולכך בוודאי הכתב הזה שכתב בו הקדוש ברוך הוא הלוחות, היה כתב המאושר. ולא פליגי רק בכתב שכתבו ישראל, אם היה ראוי שיהיה הכתב עברי. אבל כתב שכתב הקדוש ברוך הוא, אין ספק שנכתב בכתב המאושר, ובזה אין ספק. ומעתה מה שאמרו (שבת קד, א): "מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים" - אין קשיא כלל, כי "וְהַלְּחָת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הִמָּה (וְהַמְּכָתֵב מְכָתֵב אֱלֹהִים הוּא)" (שמות לב, טז), ואיך לא יהיה בכתב המאושר והנכבד.

וכך מה שאמרו ז"ל (מנחות כט, ב): "כשעלה משה לרקיע, היה מוצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות" וכו', עד "מי מעכב על ידך" וכו', עד "אדם אחד שיהיה בסוף כמה דורות, ויהיה דורש על כל קוץ תלי תלים הלכות". ואפילו אם נאמר שאלו הכתרים אינם שייכים לשום כתב, רק לכתב המאושר⁷⁷⁷ - אין קשה, שהקב"ה היה קושר כתרים לאותיות התורה שכתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה, והיה בוודאי כתב המאושר. שאין הכתב ההוא, שהוא כתב אלהים, כתב אחר, רק כתב המאושר. ולא עלה על דעת אחד מעולם לומר אחרת⁷⁷⁸. רק מחלוקת שלהם בכתב האדם, ולא בכתב שכתב הקדוש ברוך הוא.

ואין להקשות: אם כן תהיה התורה שהיא לישראל חסירה תגין, שמהם נדרשים כמה הלכות? אין זה קשיא, כיון דכתב עברי אין בו תגין - אין מעכב⁷⁷⁹, ודבר זה מבואר.

הערות - ילמד ענויים דרכו

775 כיוון שעל עם ישראל ניתן לדבר בשלוש רמות: מה ניתן לאותו הדור במציאות בפועל, מה ניתן לאותו הדור במציאות בכוח, ומה ניתן לכלל הדורות היא כנסת ישראל.

776 וכן דעת הריטב"א למגילה ב, ב, שהלוחות וספר תורה שכתב משה לבני לוי היו כתובים אשורית, ואילו שאר ספרי תורה שכתב משה לתת לשבטים - נכתבו בכתב עברי.

777 בהמשך יביא אפשרות אחרת שגם בכתב עברי שייך תגין.

778 המהר"ל לא מתייחס לשאלתו הראשונה: איך לפי מר עוקבא היו דורשים בתורה אם היא ניתנה בכתב עברי. ונראה שפשוט לו שכיוון שהלוחות היו כתובים אשורית - ניתן היה לדרוש. וזה מחזק את ההבנה שעניין הדרישה בתגין אינו שהיו דורשים ממה שהתגין רומזים, שהרי התגין קבועים באותיות קבועות. אלא שהתגין רומזים לשפע עליון של רוח הקודש המאפשר את דרישת הפסוקים. אולם לפי החת"ס שהבאנו לעיל, כמו שהלוחות היו כתובים בכתב אשורי כך גם ספר התורה שבעזרה היה כתוב אשורית, וסנהדרין דרשו ממנו.

779 אבל בכתב אשורי - מעכב לעניין נתינת תורה שלמה. אולם לעניין מצוות כתיבת ספר תורה - עיין

אבל לפי הנראה, כי התגין האלו אינם מגוף הכתב, כיון שאמר ש"הקדוש ברוך הוא היה קושר כתרים לאותיות", אם כן אין הכתר ההוא מגוף האות, רק שהקב"ה הוסיף לאותיות התורה. וכמו שאפשר לקשור כתרים לאותיות כתב אשורי, כך אפשר לקשור כתרים ותגין לכל כתב. אבל אין צריך (לומר כן), כמו שאמרנו למעלה, כי (מה) הקדוש ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות - דבר זה אינו (ב)כתב ישראל.

ומעתה מבואר הכל, ואין כאן קושיא עוד לומר שיהיה שינוי נזכר שהוא בתורה, אם לא על דרך אשר אמרנו, שהתורה אמרה שדבר זה יהיה לזמן, ובוודאי דבר זה אפשר לומר. אבל לא שייך בדבר זה (לומר) שנתבטל מצווה אחת ממצוות התורה, (משום) שכך היה המצווה: בזמן הזה יהיה דבר זה, ואחר כך לא יהיה. ואין בזה שייך ביטול. והדבר הוא מבואר, ואין צריך ביאור עוד.

שאלות מנחות:

- ◆ מה החילוק בין רבי יוסי לרבי? האם ניתן ליישב את שתי הדעות יחד?
- ◆ מדוע הכתב שבלוחות לכולי עלמא היה אשורי?
- ◆ מה התשובה לשאלת המהר"ל כיצד לפי מר עוקבא דרשו בתורה מימי משה ועד עזרא ללא תגין?

הערות - ילמד ענוים דרכו

רמב"ם הל' ס"ת ז, ט שאינו מעכב, ואילו דעת הרא"ש על פי הטור (יו"ד רעד) שהתגין שבשעטנ"ז ג"ץ מעכבים. ועיין שו"ע או"ח לו, ג. ונראה לי שנחלקו אם מצוות כתיבת ספר תורה היא בעצם הכתיבה ולא כדי ללמוד, ואם כן אין התגין שנועדו ללמידה מעכבים (- דעת הרמב"ם, ולכן לדעתו מצוות כתיבת ספר תורה חלה אפילו כשיש לנו אפשרות ללמוד משאר ספרים), או שמצוות כתיבת ספר תורה היא כדי ללמוד מהספר ואז התגין מעכבים (ומצד שני כשיש ספרים אחרים ללמוד אין מצווה לכתוב דווקא ספר תורה ויוצאים ידי חובה גם בכתיבת שאר ספרי קודש - שיטת הרא"ש) ואכמ"ל.

מסלול 1: יום ג לפרשת משפטים
מסלול 2: יום ה לפרשת יתרו